

BAUDŽIAMOJU ĮSAKYMU PASKIRTŲ BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONIŲ (NE) VYKDYMO PROBLEMATIKA UŽ BAUDŽIAMOJO KODEKSO 281-1 STRAIPSNIJE NURODYTĄ NUSIŽENGIMĄ/NUSIKALTIMĄ

Roksita Reklaitytė, Dalia Perkumienė

Kazimiero Simonavičiaus universitetas

Anotacija

Straipsnyje siekiama atskleisti baudžiamuoju įsakymu paskirtų baudžiamajo poveikio priemonių (ne) vykdymo problematiką už veikas, numatytas Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso 281-1 str. Teismo baudžiamasis įsakymas traktuotinas kaip nuosprendis, teismo priimamas nerengiant bylos nagrinėjimo teisme. Esminiai baudžiamajo įsakymo bruožai: taikytinas tik tada, kai yra aiškios visos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės; inicijuoti taikymą gali prokuroras, įtariamajam sutikus; teisėjo priimamas vienasmeniškai, nerengiant teismo posėdžio. Buvo atskleista problematika – vengimas vykdyti draudimą vairuoti transporto priemones, kai tokia teisė buvo atimta: asmenys, kuriems baudžiamuoju įsakymu buvo atimta teisė vairuoti transporto priemones už veikas, numatytas BK 281-1 str., piktybiškai ir sistemiškai vengia vykdyti šią baudžiamajo poveikio priemonę, todėl svarstytinas klausimas, ar nereikėtų griežtinti bausmės už šios baudžiamajo poveikio priemonės vykdymo vengimą.

Raktiniai žodžiai: baudžiamasis įsakymas, baudžiamajo poveikio priemonės, baudžiamajo kodekso 281-1 straipsnis

Išvadas

Pagrindinė baudžiamajo proceso paskirtis yra ne tik ginti asmens laisves ir teises bei valstybės ir visuomenės interesus, bet ir tai daryti greitai bei išsamiai, atskleidžiant nusikalstamas veikas, tinkamai pritaikant įstatymą tam, kad nekaltas asmuo nebūtų nuteistas, o asmuo, padaręs nusikalstamas veikas, būtų nubaustas teisingai. Greitas nusikalstamų veikų atskleidimas siejamas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje reglamentuojama teise į tai, kad bylos nagrinėjimas būtų teisingas. Atsižvelgiant į šią teisę, Lietuvos generalinėje prokuratūroje laikomasi nuomonės, kad procesas būtų ne tik teisingas, bet ir ekonomiškesnis. Tai reiškia, kad visų pirma prokuroras turėtų spręsti ar galimas ikiteisminio tyrimo nutraukimas nereabilituojančiais pagrindais. Jei tokių pagrindų nėra, prokuroras sprendžia, ar galima ikiteisminį tyrimą užbaigti baudžiamuoju įsakymu, o jei ir šio pagrindo nėra, spręsti dėl galimybės bylą nagrinėti pagreitinoto proceso tvarka, o šio pagrindo nebuvimo atveju – priimti sprendimą surašyti kaltinamąjį aktą (Pranka, 2017).

Tai, kas išdėstyta, suponuoja į tai, jog ikiteisminio tyrimo užbaigimas teismo baudžiamuoju įsakymu laikomas viena iš svarbiausių veiksmingo baudžiamajo persekiojimo vykdymo priemonių. Šią prielaidą patvirtina ir statistiniai duomenys – Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2021 m. ataskaitoje nurodoma, kad 2021 m., dalyvaujant prokurorui, pirmosios instancijos teismuose išnagrinėta 8 113 baudžiamųjų bylų. Tai sudaro kiek daugiau nei pusę (52 proc.) visų pirmosios instancijos teismuose išnagrinėtų baudžiamųjų bylų. Prokurorui pasirinkus ekonomiškesnį procesą, net 48 proc. baudžiamųjų bylų buvo išnagrinėta taikant baudžiamąjį įsakymą, nedalyvaujant prokurorui. Visa tai rodo, kad baudžiamasis įsakymas, kaip supaprastinto proceso forma, yra populiarus ir pabrėžia nagrinėjamos temos aktualumą.

Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamasis įsakymas, kaip vienas iš baudžiamajo proceso institutų, teisinėje literatūroje nagrinėjamas jau seniai, nors ir nepasižymi ypatinga mokslinių šaltinių gausa. Pvz., Goda (Goda, 2007) baudžiamąjį įsakymą analizavo

baudžiamąjo proceso formos kontekste, ieškant optimalių procesinių taisyklių galimybių ir ribų, ir pabrėžė, kad teismo baudžiamasis įsakymas yra vienas iš reikšmingiausių baudžiamąjo proceso institutų, supaprastinančių pačią procesinę formą, nors iš pradžių ši idėja teisininkams atrodė nepriimtina. Jurgaitis (Jurgaitis, 2008) nagrinėjo baudžiamąjo įsakymo proceso ypatumus kaltinamojo procesinių garantijų kontekste ir pažymėjo, kad supaprastinti procesai taikomi ne tik Lietuvoje, bet ir kai kuriose užsienio valstybėse. Minėtas autorius ne tik apibūdino baudžiamąjo įsakymo proceso esmę ir ypatumus bei atskleidė jo praktinę reikšmę, bet ir kėlė klausimus ar, taikant baudžiamąjį įsakymą, procese yra pakankami garantuojamos kaltinamojo teisės į gynybą; ar pakankamai užtikrinamas gynybos ir kaltinimo šalių lygiateisiškumas dėl teisės reikalauti bylos nagrinėjimo teisme; ar pakankamos nukentėjusiojo garantijos procese; kokių pagrindų grindžiamas baudžiamasis įsakymas ir kt.

Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė (Ažubalytė ir kt., 2011), nagrinėdami specifines baudžiamąjo proceso rūšis, taip pat analizavo ir teismo baudžiamąjo įsakymo kontrolės ir vykdymo proceso aspektus. Pranka (Pranka, 2017) analizavo baudžiamąjo įsakymo priėmimo proceso problematiką; Geraltas (Geraltas, 2015) kėlė klausimą ar baudžiamųjų bylų nagrinėjimas supaprastinto proceso tvarka nepažeidžia išsamumo principo, o Gruodytė (Gruodytė, 2021) tyrė ES direktyvos tiesioginio veikimo baudžiamajame procese aspektus, aptariant ir baudžiamąjo įsakymo taikymo klausimus.

Nagrinėjamos **temos naujumas** atsispindi tame, kad Lietuvoje nuo 2019 m. balandžio 1 d. įsigaliojo baudžiamąjo kodekso (Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodeksas, 2000, toliau - BK) 281-1 str., kuriuo reglamentuojama atsakomybė už transporto priemonių vairavimą, kai vairuoja neblaivus asmuo, kuriam buvo nustatytas 1,51 promilės ir didesnis neblaivumas. Remiantis teismų praktika, publikuojama e-teismų sistemoje, vien per pirmuosius BK 281-1 str. galiojimo metus laikotarpiu nuo 2019-04-01 iki 2020-04-01 vien tik Vilniaus apylinkės teisme per 200 baudžiamųjų bylų buvo užbaigta priimant baudžiamąjį įsakymą. Tai rodo baudžiamąjo įsakymo taikymo šio pobūdžio bylose populiarumą. Tačiau, jei pats baudžiamąjo įsakymo taikymas ir jo taikymo problematika yra tyrinėta kiek plačiau, tai baudžiamąjo įsakymo taikymas už BK 281-1 str. numatytas veikas ir jo problematika dar nėra ištirta, nes minėtas BK straipsnis įtvirtintas palyginus neseniai. Iš to išplaukia ir mokslinė **problema** – su kokia baudžiamuoju įsakymu paskirtų baudžiamąjo poveikio priemonių už baudžiamąjo kodekso 281-1 str. nurodytą nuskalstamą veiką (ne) vykdymo problematika yra susiduriama?

Tyrimo objektas – baudžiamąjo įsakymo proceso taikymas už BK 281-1 str. nurodytą nusižengimą/nusikaltimą.

Tyrimo tikslas – atskleisti baudžiamuoju įsakymu paskirtų baudžiamąjo poveikio priemonių (ne) vykdymo problematiką už BK 281-1 str. nurodytą nusižengimą/nusikaltimą.

Atsižvelgiant į nagrinėjamą problemą, buvo naudoti šie moksliniai **tyrimo metodai**: sisteminė analizė, dokumentų (teisės aktų ir teismų praktikos) analizė, lyginamasis, istorinis metodas, apibendrinimo metodas.

Baudžiamąjo įsakymo samprata, turinys ir bruožai

Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, baudžiamasis įsakymas, kaip supaprastinta baudžiamąjo proceso forma, nėra nauja Lietuvos baudžiamajame procese. Jurgaitis (Jurgaitis, 2008) pažymi, kad panaši forma egzistavo dar tarpukario Lietuvos baudžiamajame procese, tačiau sovietų okupacija neleido šios procesinės formos plėtoti manant, kad ji yra

netikslinga. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, baudžiamasis procesas buvo reformuotas ir baudžiamojo įsakymo institutas buvo grąžintas į Lietuvos teisinę sistemą. Jurgaitis (Jurgaitis, 2008), remdamasis įvairių šalių baudžiamojo proceso įstatymais nurodo, jog baudžiamasis įsakymas taikomas Prancūzijoje, Vokietijoje, Norvegijoje, Italijoje, Norvegijoje, Lenkijoje, Švedijoje, Estijoje ir kitose valstybėse, kuriose puoselėjamos romanų - germanų baudžiamojo proceso teisės tradicijos. Šio instituto reikšmė, supaprastinant baudžiamąjį procesą ir įtvirtinant visuotinai priimtus baudžiamojo įsakymo proceso standartus, yra pažymėta Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. rugsėjo 17 d. rekomendacijoje Nr. R(87)18 „Dėl baudžiamosios justicijos supaprastinimo“.

Taigi Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos valstybių yra įtvirtinta, kad siekiant supaprastinti baudžiamąjį procesą, vietoje nuosprendžio teismas gali priimti baudžiamąjį įsakymą. Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą reglamentuoja BPK (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002, toliau - BPK) XXXI sk. pirmasis skirsnis, kuriame įtvirtinta prokuroro teisė nuspręsti užbaigti procesą baudžiamuoju įsakymu (418 str.); prokuroro pareiškimo turinys (419 str.); teisėjo sprendimai (420 str.); baudžiamojo įsakymo turinys (421 str.) ir kt. Pvz., iš 418 str. 1 d. matyti, kad prokuroras turi teisę nuspręsti užbaigti procesą baudžiamuoju įsakymu ir nurodomi pagrindai bei išimtys, kada bausmė gali būti paskirta baudžiamuoju įsakymu. Taip pat nurodomos dvi alternatyvios baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso sąlygos – kai kaltininko padarytos žalos atlyginimas ar pašalinimas (jei buvo padaryta žala) arba išsipareigojimas žalą atlyginti ar pašalinti. Tai reiškia, kad net ir esant nurodytiems pagrindams, bet neatlyginus (nepašalinus) žalos ar neįsipareigojus to padaryti (žalos buvimo atveju) procesas baudžiamuoju įsakymu negali būti užbaigtas.

Atkreiptinas dėmesys į tris aspektus, nurodytus minėto str. 2–4 d.: yra nurodyta, kas turi teisę surašyti baudžiamąjį įsakymą (teisėjas); būtina sąlyga nerašyti kaltinamajam aktui (kaltinamojo neprieštaravimas); prokuroro prievolė per nustatytą terminą nukentėjusiajam pranešti apie proceso užbaigimą baudžiamuoju įsakymu. Tai, kas išdėstyta, suponuoja į tai, kad priimant baudžiamąjį įsakymą nukentėjusiojo sutikimas nereikalingas, būtinas tik kaltinamojo neprieštaravimas. Pvz., byloje Nr. 1-1526-271/2019, Nr.1-2090-1035/2019; Nr. e1-727-506/2020 buvo nuspręsta, kad esant BPK 418 str. 1 d. pagrindams, procesą galima užbaigti teismo baudžiamojo įsakymo priėmimu, nes yra aiškos bylos aplinkybės, o ir pats kaltinamasis sutiko, su proceso užbaigimu teismo baudžiamuoju įsakymu, taip pat sutiko su siūlomų bausmės bei baudžiamojo poveikio priemonėmis ir jų dydžiu.

Baudžiamojo įsakymo turinį, apibrėžiamą BPK 421 str. sudaro: BPK 419 str.1–4 p. išvardinti duomenys (kaltinamojo asmens duomenys, nusikalstamos veikos pobūdis, numatyta atsakomybė, duomenys, pagrindžiantys kaltinimą); sprendimas dėl pripažinimo kaltu; paskirtos bausmės rūšis bei dydis bei kiti sprendimai (dėl turto konfiskavimo, dėl išplėstinio turto konfiskavimo, dėl uždraudimo naudotis specialia teise, dėl kardomosios priemonės kaltinamajam, dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo, dėl daiktinių įrodymų likimo, dėl proceso išlaidų atlyginimo); pateiktas kaltinamojo teisės reikalauti bylą nagrinėti teisme išaiškinimas. Pvz., jau minėtoje byloje Nr. 1-1526-271/2019 priimtame baudžiamajame įsakyme buvo nurodyta, kad A. G. pripažintas kaltu, dėl nusikaltimo, numatyto BK 281-1 str.1 d. padarymo, jam paskirta 90 bazinės socialinės išmokos (ankščiau – MGL) dydžio bauda, tačiau pritaikius BK 641 str. ši bausmė sumažinta vienu trečdaliu. Nurodyta, kad į bausmės laiką įskaitytas laikinojo sulaikymo laikas, kurio para prilyginama 2 MGL. Pažymėta, kad kaltinamajam išaiškintas baudos sumokėjimo terminas, nurodytos banko sąskaitos ir įmokos kodai. Taip pat nurodyta, kad A. G. paskirta

baudžiamojo poveikio priemonė trejiems metams uždraudžiant vairuoti transporto priemonės ir nurodyti jos vykdymo terminai. Pažymėta, kad įsiteisėjęs baudžiamajam, iš A. G. bus konfiskuotas automobilis (nurodyta markė, valstyb. numeris ir kiti rekvizitai). Atkreiptinas dėmesys, kad yra pažymėta nuteistojo teisė nesutikti su bausmės paskyrimu pritaikius teismo baudžiamąjį įsakymą ir nurodytas terminas, per kurį nuteistasis turi teisę prašyti bylos nagrinėjimo teisme. Paaiškinama, kad teismas, pripažinęs kaltinamąjį kaltu, gali paskirti kitos rūšies ar dydžio bausmę (švelnesnę ar griežtesnę), negu buvo paskirta teismo baudžiamuoju įsakymu. Atkreiptinas dėmesys, kad po įsiteisėjimo teismo baudžiamasis įsakymas nebegali būti apskųstas.

Taigi šiame kontekste išryškėja svarbi kaltinamojo teisė reikalauti bylos nagrinėjimo teisme, reglamentuojama BPK 422 str. Šio str. 1 d. apibrėžiama baudžiamojo įsakymo įteikimo kaltinamajam tvarka ir terminas, per kurį kaltinamasis turi teisę prašyti bylos nagrinėjimo teisme. Pvz., baudžiamojoje byloje Nr. 1S-170-908/2020 buvo nagrinėjamas M. S. skundas dėl žemesnės instancijos teismo nutarties. Pažymėta, kad M.S. teismo baudžiamuoju įsakymu buvo pripažintas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, numatytą BK 281-1 str. 1 d., tačiau baudžiamojo įsakymo nuorašų jam nepavyko įteikti ir baudžiamasis įsakymas įsiteisėjo per numatytą terminą (14 d.). Praėjus šiam terminui buvo gautas prašymas atnaujinti kaltinamojo M. S. praleistą terminą paduoti prašymą reikalaujant surengti bylos nagrinėjimą teisme ir sustabdyti teismo baudžiamojo įsakymo vykdymą iki šio prašymo išnagrinėjimo. Tačiau prašymas buvo atmestas. M. S. pateikė skundą ir prašė ankstesnę nutartį panaikinti ir atnaujinti praleistą terminą paduoti prašymą reikalaujant surengti bylos nagrinėjimą teisme. Teismas skundą atmetė, argumentuodamas, kad terminų laikymasis yra būtina sąlyga proceso veiksmų efektyvumui, todėl BPK nustatyti terminai negali būti laisvai interpretuojami ir pažeidžiami. Asmuo pats turi rūpintis tinkamu savo teisių įgyvendinimu ir pažeistos teisės gali būti ginamos tik tada, kai asmuo elgiasi sąžiningai, apdairiai ir rūpestingai, o svarbios termino praleidimo priežastys yra nuo asmens valios nepriklausančios objektyvios aplinkybės, sutrukdžiusios asmeniui įgyvendinti savo teises ar vykdyti pareigas.

Tuo tarpu kitoje byloje – Nr. 1-506-805/2020, kurioje E. N. pripažintas kaltu pagal BK 281-1 str.1 d., E.N. nesutiko su baudžiamuoju įsakymu jam paskirta bausmė nes manė, kad ji per griežta. Prašymą dėl bylos nagrinėjimo teisme padavė nustatytu terminu ir byla buvo nagrinėta teisme. Atkreiptinas dėmesys, kad teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės rūšys ir dydis buvo analogiškas paskirtoms baudžiamuoju įsakymu.

Remiantis analizuotais BPK XXXI sk. pirmojo skirsnio straipsniais ir analizuotų bylų medžiaga, galima sutikti su Jurgaičio (Jurgaitis, 2008) nurodytais baudžiamajam įsakymui būdingais esminiais bruožais ir ypatybėmis, pvz., kad baudžiamasis įsakymas taikytinas tik už tų nusikalstamų veikų padarymą, už kurias gali būti paskirta tik bauda arba bauda įtvirtinta kaip alternatyva; užbaigus ikiteisminį tyrimą, kuriame yra aiškos visos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, inicijuoti baudžiamojo įsakymo taikymą gali prokuroras, įtariamajam sutikus; baudžiamasis įsakymas teisėjo priimamas vienasmeniškai nerengiant teismo posėdžio, paliekant kaltinamajam teisę reikalauti bylos nagrinėjimo teisme. Jurgaitis atkreipia dėmesį į vieną baudžiamojo įsakymo proceso ypatybių, kad jis gali būti taikomas ir kai kurių sunkių nusikaltimų padarymo atveju.

Atkreiptinas dėmesys, kad tokia galimybė sulaukia kritikos ir teisininkai (Goda, 2007) už sunkias nusikalstamas veikas prokurorams nerekomenduoja taikyti baudžiamojo įsakymo. Tačiau kita vertus, kadangi BPK akcentuojamas nusikalstamos veikos aplinkybių aiškumas, o ne nusikalstamos veikos pavojingumas, taikyti baudžiamąjį įsakymą sunkių nusikaltimų atveju neturėtų būti vengiama (Jurgaitis, 2008). Dėmesį atkreipia ir dar viena

ypatybė – BK 641 str. nustatyta, kad baudžiamąją bylą užbaigus teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriama bausmė, kuri tuo pačiu nuosprendžiu sumažinama vienu trečdaliu, jei įvykdoma viena sąlyga – asmuo pripažįsta savo kaltę.

Taigi teismo baudžiamąjį įsakymą iš esmės galima suprasti kaip nuosprendį, teismo priimamą nerengiant bylos nagrinėjimo teisme. Teismo baudžiamasis įsakymas įsiteisėja tik tokiu atveju, jei kaltinamasis per nustatytą terminą nepateikia prašymo dėl bylos nagrinėjimo teisme. Pažymėtina, kad baudžiamojo įsakymo įsiteisėjimas reiškia, kad asmuo įgijo teistumą.

Tyrimo metodika

Tyrimas buvo atliekamas 2022 m. spalio – lapkričio mėn. Pastebėta, kad teismų praktikoje susiduriama su baudžiamuoju įsakymu paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių vykdymo problematika už baudžiamojo kodekso 281-1 str. nurodytą nusizengimą/nusikaltimą – nuteistieji nevykdo baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis specialiąja teise vairuoti visų rūšių transporto priemonės. Su šios baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis specialiąja teise vairuoti visų rūšių transporto priemonės – nevykdymu susijusi problematika atsispindi policijos suvestinėse ir teismų praktikoje, tad tyrimo metodologija grindžiama šių dokumentų analizės pagrindu.

Dokumentų analizės metodas buvo pasirinktas kaip labiausiai tinkantis tiriant su nagrinėjama problema susijusią Lietuvos teismų praktiką ir dokumentus. Buvo remtasi Rupšienės (Rupšienė, 2007) kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologijos pagrindu, kur pažymima, kad viena iš dokumentų analizės metodo ypatybių – tyrėjo galimybė praktiškai nemokamai naudotis dauguma viešai prieinamų dokumentų (šio tyrimo atveju – teismo nutartys ir policijos įvykių suvestinės yra laisvai prieinamos internete).

Kadangi vienas iš kokybinio tyrimo privalumų – tyrimo imties nustatymas paties tyrėjo nuožiūra, buvo išnagrinėtos 3 policijos suvestinės (1 lentelė) ir 4 teismų praktikos bylos (2 lentelė).

1 lentelė. Analizuotos policijos suvestinės, kuriose asmenys nevykdė jiems paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių už BK 281-1 str. nurodytą nusizengimą/nusikaltimą (sudaryta autorių)

Table 1. Analyzed police summaries in which persons did not carry out the criminal sanctions imposed on them under Article 281-1 of the Criminal Code. the specified misdemeanor/crime

Šaltinis Source	Įvykis Event	Pagrindas Reason
Šiaulių policijos suvestinė (2021)	Asmuo vairavo automobilį Alfa Romeo, neturėdamas teisės jo vairuoti.	Nevykdė baudžiamojo įsakymo, kuriuo jam buvo uždrausta naudotis specialiąja teise, t. y. teise vairuoti kelių transporto priemonės 3 metams.
Šiaulių apskrities VPK informacinis pranešimas (2021)	Sustabdytas automobilis VW Passat, vairuojamas asmens,	Nevykdė Šiaulių apylinkės teismo Raseinių rūmų 2020-07-21 baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės

	kuris neturėjo teisės vairuoti.	– draudimo 5 metus vairuoti kelių transporto priemonės.
Šiaulių apskrities policijos įvykių suvestinė(2022)	Sustabdytas automobilis Ford Galaxy, kurio vairuotojas neturėjo teisės vairuoti.	Nevykdė 2021 m. rugsėjo 24 d., Šiaulių apylinkės teismo Radviliškio rūmų baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, kuria jam uždrausta naudotis specialiąja teise, t. y. teise vairuoti kelių transporto priemonės 4 metus.

2 lentelė. Analizuota teismų praktika, susijusi su paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymu už BK 281-1 str. nurodytą nusižengimą/nusikaltimą (sudaryta autorių)

Table 2. The judicial practice related to non-implementation of the assigned criminal sanctions under Article 281-1 of the Criminal Code was analyzed. the specified misdemeanor/crime

Bylos Nr. Case number	Pagrindas Reason	Teismo sprendimas Court decision
Nr. e1-512-750/2022	Nevykdė baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės už nusikalstamą veiką, numatytą BK 281-1 str. 1 d. Pakartotinai kelis kartus vairavo neblaivus, nustatytas didesnis nei 1,51 promilės neblaivumas. Pritaikytas BK 281-1 str. ir BK 243 str.	Pripažintas kaltu, paskirta 42 parų arešto bausmė, kuri sumažinta vienu trečdaliu ir nustatyta 28 parų arešto bausmė. Prie paskirtos ir dar neatliktos bausmės pridėjus dalį 2022-05-03 baudžiamuoju įsakymu paskirtos neatliktos arešto bausmės, nustatyta galutinė bausmė - 31 para arešto. Bausmės pradžia skaičiuojama nuo šio baudžiamojo įsakymo priėmimo dienos – rugpjūčio 26-osios. Kaltinamajam T. J. baudžiamojo įsakymo priėmimo dieną paskirta kardomoji priemonė - suėmimas iki bausmės atlikimo.
Nr. e1-749-946/2020	Nevykdė baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės už nusikalstamą veiką, numatytą BK 281-1 str. 1 d. Pritaikytas BK 243 str.	Pripažintas kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 243 str. skirta 18 MGL dydžio bauda. Bausmę sumažinus vienu trečdaliu paskirta 12 MGL dydžio bauda. Bausmę subendrinus paskirta 80 MGL dydžio bauda. Į paskirtą galutinę subendrintą bausmę įskaityta visiškai ar iš dalies atlikta bausmė pagal ankstesnį nuosprendį.
Nr. 1-2177-874/2019	Vengė atlikti baudžiamojo poveikio priemonę, paskirtą baudžiamuoju įsakymu, už nusikalstamą veiką, numatytą BK	Pripažintas kaltu padarius nusikalstamas veikas, numatytas BK 281-1 str. 1 d. ir BK 243 str. ir nubaustas 90 parų arešto bausme; 30 parų arešto bausme; paskirtos bausmės subendrintos paskiriant 90 parų

	281-1 str. 1 d. Pakartotinai vairavo neblaivus, nustatytas didesnis nei 1,51 promilės neblaivumas. Pritaikytas BK 243 str. ir BK 281-1 str.	areštą. Bausmė sumažinta vienu trečdaliu, galutinė bausmė – 60 parų areštas. Subendrinus su nesumokėta 10 MGL bauda paskirta galutinė subendrinta bausmė – 59 parų areštas ir 500 Eur bauda.
Nr. 1-3457-1078/2019	Nevykdė baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės už nusikalstamą veiką, numatytą BK 281-1 str.1 d. Pakartotinai vairavo neblaivus, nustatytas didesnis nei 1,51 promilės neblaivumas. Pritaikytas BK 243 str.	Pripažintas kaltu padarius nusikalstamas veikas, numatytas BK 281-1 str. 1 d. ir BK 243 str., paskirta 69 parų arešto bausmė, paskirta 40 parų arešto bausmė, bausmes subendrinus paskirta 69 parų arešto bausmė, bausmę sumažinus vienu trečdaliu paskirta galutinė 46 parų arešto bausmė.

1 lentelėje matyti, kad buvo analizuojamas konkretus informacijos šaltinis, įvykis ir paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių už BK 281-1 str. nurodytą nusizengimą/nusikaltimą nevykdymo pagrindas 2 lentelėje matyti, kad buvo analizuotos konkrečios nurodytos baudžiamosios bylos, pagrindai ir teismo sprendimai. Pastebėtas tyrimo ribotumas – jei būtų analizuotos kitos policijos įvykių suvestinės ir kitos baudžiamosios bylos – galimai būtų gauti kitokie tyrimo rezultatai.

Tyrimo rezultatai

BK 74 str. 2 d. numatyta, kad asmeniui vengiant vykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (netaikoma turto konfiskavimo atveju), taikoma BK 243 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė. Šio straipsnio kontekste tai reiškia, kad asmens nubaudimas jo neatleidžia nuo pareigos vykdyti teismo baudžiamuoju įsakymu paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę. Paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės vykdymo vengimu analizuotais atvejais laikomi tokie atvejai, kai asmuo vairuoja transporto priemonę, nors jam už nusikalstamą veiką, numatytą BK 281-1 str., buvo paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – atimta teisė vairuoti transporto priemones. Pvz., Šiaulių apskrities policijos įvykių suvestinėje rašoma, kad asmuo 2021-02-13 vairavo automobilį Alfa Romeo neturėdamas teisės jo vairuoti, kadangi baudžiamuoju įsakymu jam buvo uždrausta naudotis specialiąja teise (t. y., teise vairuoti kelių transporto priemones) 3 m. Kitame Šiaulių apskrities VPK informaciniame pranešime skelbiama, kad 2021-10-25 buvo sustabdytas automobilis VW Passat, kurį vairavo asmuo, nevykdantis baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės – draudimo 5 m. vairuoti kelių transporto priemones. Dar kitoje Šiaulių apskrities policijos įvykių suvestinėje nurodoma, kad 2022-02-18 asmuo vairavo automobilį Ford Galaxy ir taip nevykdė baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, kuria jam uždrausta naudotis specialiąja teise (teise vairuoti kelių transporto priemones 4 m.). Šie pavyzdžiai rodo, kad asmenys, kuriems baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, vengė jas vykdyti. Atkreiptinas dėmesys, jog visose analizuotose suvestinėse pažymima, kad visi minėti asmenys pasirašytinai buvo

supažindinti su baudžiamojo poveikio priemonės atlikimo tvarka ir sąlygomis bei įspėti apie galimas teises pasekmes už vengimą ją atlikti, taigi žinojo, kokios jiems gali kilti vengimo vykdyti baudžiamuoju įsakymu paskirtas baudžiamojo poveikio priemonės pasekmės.

Pažymėtina tai, kad dalyje analizuotos teismų praktikos bylų vengimas vykdyti baudžiamojo poveikio priemonės pasižymi tam tikru piktybišku arba sistemišku elgesiu, pvz., baudžiamojoje byloje Nr. e1-512-750/2022 nurodoma, kad T. J. baudžiamuoju įsakymu buvo pripažintas kaltu pagal BK 281-1 str.1 d. ir jam be kita ko buvo paskirta baudžiamojo poveikio priemonė draudimas naudotis specialia teise vairuoti kelių transporto priemonės dvejus metus. Tačiau buvo nustatyta, kad T. J. po to vis tiek pats vairavo mažiausiai tris kartus. T.J. pripažino, kad elgėsi netinkamai, nevykdė teismo paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės ir gailėjosi savo veiksmų. Piktybiškumą bei sistemiškumą konstatavo ir teismas ir šiuose asmens veiksmuose įžvelgė tyčinį baudžiamojo poveikio priemonės vykdymo vengimą. Teismas konstatavo lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes – lengvinančia pripažintas nuoširdus gailestis, o sunkinančia – nusižengimo padarymas neišnykus teistumui už analogiškas nusikalstamas veika Teismas, skirdamas bausmę, šioje byloje atsižvelgė į kaltės formą, rūši, įvykdyto baudžiamojo nusižengimo pavojingumą, tikslus, motyvus, kaltinamojo asmenybę ir kt. – t. y., vertino aplinkybių visumą ir jų reikšmingumą bei priėmė sprendimą, kad bausmės tikslas bus pasiektas T. J. pripažįstant kaltu ir paskiriant jam 42 parų areštą. Bausmę sumažinus vienu trečdaliu (T.J. visiškai pripažinus savo kaltę) buvo paskirta 28 parų arešto bausmė.

Analogiškas sprendimas (tik ilgesnis arešto bausmės terminas) buvo priimtas ir baudžiamojoje byloje Nr. 1-3457-1078/2019, kurioje buvo nustatyta, kad V. P., būdamas neblaivus (2,12 promilių girtumas, veiksmai kvalifikuoti kaip nesunkus nusikaltimas, numatytas BK 281-1 str.1 d.), vengė atlikti jam ankstesniu baudžiamuoju įsakymu paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialia teise (jo veiksmai teisingai kvalifikuoti kaip baudžiamasis nusižengimas, numatytas BK 243 straipsnyje. Teismas, kaip ir prieš tai analizuotoje byloje, atsižvelgė į aplinkybių visumą bei į tyčinį baudžiamojo poveikio priemonės vykdymo vengimą ir V. P. pripažino kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 281-1 str. 1 d. bei paskyrė jam 69 parų areštą, už nusikalstamą veiką, numatytą BK 243 str., paskyrė 40 parų areštą; subendrinus bausmes paskirtas 69 parų areštas, o bausmę sumažinus vienu trečdaliu, galutinė paskirta bausmė – 46 parų areštas. Be to, šioje byloje V.P. dar buvo paskirta išieškoti automobilio (nurodyta markė ir valstyb. Nr.) vertę atitinkančią pinigų sumą (remiantis BK 72 str. 5 d.).

Dar vienoje byloje buvo konstatuota, kad A. K. už veiką, numatytą BK 281-1 str. buvo paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – draudimas vairuoti transporto (kelių, oro ar vandens) priemonės 2 m. ir 6 mėn., tačiau nepasibaigus uždraudimo terminui ir pažeidamas KET 14 p. reikalavimus, vairavo kitam asmeniui (D. K.) priklausančią automobilį, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio (2,76 promilės), tokiu būdu atlikti anksčiau paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę. Teismas A. K. pripažino kaltu padarius nusikalstamas veikas, numatytas BK 281-1 str. 1 d. ir BK 243 str. ir paskyrė 90 parų areštą 90 parų areštą (pagal BK 281-1 str. 1 d.) ir 30 parų areštą pagal BK 243 str. subendrinta bausmė – 90 parų areštas. Remiantis BK 641 str. bausmę sumažinus vienu trečdaliu paskirta galutinė bausmė 60 parų areštas, pagal BK 64 str. 1, 2 d. paskirta bausmė buvo subendrinta su ankstesniu baudžiamuoju įsakymu paskirta ir nesumokėta 500 Eur bauda ir paskirta 59 parų arešto ir 500 Eur bauda.

Šie analizuoti atvejai rodo, kad Lietuvoje formuojama tokia teismų praktika, kurioje už teismo baudžiamuoju įsakymu paskirtą baudžiamojo poveikio priemonių

nevykdymą ir pakartotinį vairavimą neblaiviam (kai nustatomas neblaivumas, kuriam taikomas BK 281-1 str.), taikomos arešto bausmės.

Kitoje baudžiamojoje byloje buvo konstatuota, kad S. M. anksčiau paskirtu baudžiamuoju įsakymu buvo pripažintas kaltu dėl BK 281-1 str. 1 d. reglamentuotų veikų padarymo ir jam buvo paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – draudimas naudotis specialia teise vairuoti visas transporto priemones 1 m. Tačiau nepraėjus uždraudimo terminui vėl vairavo transporto priemonę (priklausančią kitam asmeniui, L. U.), todėl buvo pripažintas kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 243 str. ir jam skirta 18MGL dydžio bauda (900,00 Eur). Bausmę sumažinus vienu trečdaliu, paskirta 600,00 Eur dydžio bauda. o bausmę subendrinus su ankstesniu teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, paskirta galutinė bausmė 4000,00 Eur dydžio bauda. Šis atvejis rodo, kad asmenims, nevykdantiems baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, tačiau pakartotinai nepadariusiems nusikalstamos veikos, numatytos BK 281-1 str., arešto bausmė neskiriama.

Atkreiptinas dėmesys, kad visais analizuotais atvejais pažymima, jog asmenys, kurie nevykdė baudžiamuoju įsakymu jiems paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, buvo pasirašytinai supažindinti su baudžiamojo poveikio priemonės vykdymo tvarka ir sąlygomis bei informuoti apie teises pasekmes, vengiant įvykdyti jiems paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę. Taip pat visais analizuotais atvejais bausmės buvo sumažintos ir subendrintos. Pranka (Pranka, 2017), analizavęs teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo problematiką, padarė išvadą, kad ne visada būna įvertinamos visos bausmės skyrimui reikšmingos aplinkybės, todėl teismo baudžiamuoju įsakymu paskirtos bausmės ne visada būna pagrįstos, proporcingos ir teisingos, todėl siekiant tobulinti šį procesą, buvo netgi siūloma keisti Baudžiamąjį kodeksą, nustatant pareigą teismui ir prokurorui savo sprendimus motyvuoti. Atliekant šį tyrimą, panašaus pobūdžio problematika nebuvo pastebėta. Tačiau šiame tyrime išryškėjo kito pobūdžio problematika – baudžiamuoju įsakymu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės už nusikalstamas veikas, numatytas BK 281-1 str., neatgraso nuo pakartotinių analogiškų nusikalstamų veikų darymo, pastebimas piktybiškas, sistemiškas ir tyčinis vengimas vykdyti baudžiamuoju įsakymu paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – draudimą vairuoti transporto priemones. Todėl keltinas klausimas, ar nevertėtų dar labiau griežtinti bausmių už nusikalstamas veikas, numatytas BK 281-1 str., ypač atkreipiant dėmesį į nuolatinį šių veikų pasikartojimą.

Išvados

1. Teismo baudžiamasis įsakymas traktuotinas kaip nuosprendis, teismo priimamas nerengiant bylos nagrinėjimo teisme. Tokiu būdu procesas tampa spartesnis ir sunaudojantis mažiau valstybės resursų. Atkreiptinas dėmesys, tai baudžiamojo įsakymo įsiteisėjimo sąlyga – prašymo (iš nuteisto asmens pusės) dėl bylos nagrinėjimo teisme nepateikimas per nustatytą terminą. Paskatinti asmenis sutikti, jog jų byla BK 641 str. nustatyta, kad baudžiamąją bylą užbaigus teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriama bausmė, kuri tuo pačiu nuosprendžiu sumažinama vienu trečdaliu.

2. Teismo baudžiamojo įsakymo turinį sudaro šie elementai: BPK 419 str. 1–4 p. išvardinti duomenys; sprendimas dėl pripažinimo kaltu; paskirtos bausmės rūšis bei dydis bei kiti sprendimai; kaltinamojo teisės reikalauti bylą nagrinėti teisme išaiškinimas. Esminiai baudžiamojo įsakymo bruožai – taikytinas tik tada, kai yra aiškos visos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės; inicijuoti taikymą gali prokuroras, įtariamajam sutikus; teišėjo priimamas vienasmeniška nerengiant teismo posėdžio.

3. Analizuotos policijos suvestinės parodė baudžiamuoju įsakymu paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių (ne) vykdymo problematiką už BK 281-1 str. nurodytą nusižengimą/nusikaltimą – tai vengimas vykdyti draudimą vairuoti transporto priemones, kai tokia teisė buvo atimta.

4. Teismų praktika rodo, kad asmenys, kuriems baudžiamuoju įsakymu buvo atimta teisė vairuoti transporto priemones už veikas, numatytas BK 281-1 str., piktybiškai ir sistemaiškai vengia vykdyti šią baudžiamojo poveikio priemonę, todėl svarstytinas klausimas, ar nereikėtų griežtinti bausmės už šios baudžiamojo poveikio priemonės vykdymo vengimą.

Literatūra

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2021 m. ataskaita (2022). Metinės veiklos ataskaitos. Prieiga internete: <https://www.prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138> [žiūrėta 2023-10-27].
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). Suvestinė redakcija nuo 2023-07-06. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislation/Act/lt/TAD/TAIS.163482/asr> [žiūrėta 2023-10-27].
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Suvestinė redakcija nuo 2023-07-06 iki 2023-12-31. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislation/Act/lt/TAD/TAIS.111555/asr> [žiūrėta 2023-10-20].

Specialioji literatūra

4. Ažubalytė, R., Jurgaitis, R., & Zajančauskienė, J. (2011). *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: MRU.
5. Geraltas, M. (2015). *Ar baudžiamųjų bylų nagrinėjimas supaprastinto proceso tvarka nepažeidžia išsamumo principo?* Magistro darbas, VDU.
6. Goda, G. (2007). Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos. *Teisė*, 65, 50-63.
7. Gruodytė, E. (2021). Europos Sąjungos direktyvos tiesioginis veikimas baudžiamajame procese. *Law Review*, 2(24), 120-126.
8. Jurgaitis, R. (2008). Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprastojo nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamąjo (kaltinamojo) procesinės garantijos. *Jurisprudencija*, 108(6), 67-75.
9. Jurka, R.; Melničenko, S.; Randakevičienė, I. (2006). *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius.
10. Pranka, D. (2017). Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso problemos ir tobulinimo perspektyvos. *Jurisprudencija*, (24), 339-358.
11. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Teismų praktika

12. Alytaus apylinkės teismo 2020-07-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-506-805/2020.
13. Kauno apylinkės teismo 2020-02-04 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-749-946/2020
14. Šiaulių apylinkės teismo 2019-12-16 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-2177-874/2019.

15. Tauragės apylinkės teismo 2022-08-26 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-512-750/2022.
16. Vilniaus apygardos teismo 2020-07-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-170-908/2020.
17. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019-04-19 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1526-271/2019.
18. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019-06-25 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-2090-1035/2019.
19. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019-12-02 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-3457-1078/2019.
20. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020-02-04 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-727-506/2020.

Internetinės prieigos

21. Šiaulių policijos įvykių suvestinė (2021). LR BK 243 straipsnis Vengimas atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones. Prieiga internete: <https://siauliai.policija.lrv.lt/suvestines/2021-02-13-ivykiu-su-vestine> [žiūrėta 2023-10-27].
22. Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato informacija (2021). Prieiga internete: <https://raseiniunaujienos.lt/2021/10/25/paryciais-sustabdytas-vyras-neturintis-teises-vairuoti/> [žiūrėta 2023-10-27].
23. Šiaulių apskrities policijos įvykių suvestinė (2022). LR BK 243 straipsnis Vengimas atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones. Prieiga internete: <http://raseiniatv.lt/siauliu-apskrities-policijos-ivykiu-suvestine-11/> [žiūrėta 2023-10-25].

Roksita Reklaityte, Dalia Perkumiene

The issue of (non)implementation of criminal sanctions imposed by a criminal order for the misdemeanor / crime specified in Article 281-1 of the Criminal Code

Summary

The aim of the article was to reveal the problem of (non)implementation of the criminal sanctions imposed by the criminal order for the acts provided for in Article 281-1 of the Criminal Code. The court's criminal order is to be treated as a verdict, it is passed by the court without holding a court hearing. Essential features of the criminal order - applicable only when all the circumstances of the criminal act are clear; the prosecutor may initiate the application, with the suspect's consent; is accepted by the judge individually without holding a court hearing. The problem was revealed - evading enforcement of the ban on driving vehicles when such a right was taken away; persons who were deprived of the right to drive vehicles by a criminal order for the acts provided for in Article 281-1 of the Criminal Code, maliciously and systematically avoid the enforcement of this measure of criminal impact, therefore, the question should be considered whether the punishments for avoiding the enforcement of this penal sanction should not be tightened.

Keywords: criminal order, criminal sanctions, Article 281-1 of the Criminal Code